

ABU JA'FAR MANSUR VA IMOM ABU HANIFA MUNOSABATLARIDA IXTILOFNING SABABLARI

Mirzachayev Adhamjon

*Alfraganus unversiteti Alfraganus Xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi ilmiy xodimi
O'zbekiston Milliy universiteti Huquqiy fanlar kafedrasida mustaqil tadqiqotchisi*

Abu Ja'far Mansurning Imom Abu Hanifa (r.a.)ga nisbatan adovat va nafratlanishining sababi Ali ibn Abu Tolib (r.a.)ning nabiralari Muhammad an-Nafs az-Zakiy, Abu Abdulloh Muhammad ibn Abdulloh ibn Hasan al-Mutanna ibn Hasan (r.a.) al-Mujtaba ibn Ali ibn Abi Tolib va ukasi Ibrohim ibnning nevaralari bo'lganligidan boshlangan. Abdulloh ibn Hasan (r.a.) Abu Ja'far Mansurga qarshi ko'tarildi. Bu ikkisining otasi Abdulloh imom Abu Hanifa (r.a.) bilan birga ilmiy ziyorat qilgan olim va ulamolardan biri bo'lib, o'sha paytda Abdulloh (r.a.) Abu Ja'far Mansur zindonida yashagan va undan keyin ikki farzandini o'ldirib, u ham shahid bo'ldi. Imom Abu Hanifa (r.a.) Payg'ambarimiz (s.a.v.) oilalariga nisbatan qilingan adolatsizlikni qabul qilmagan va o'z ma'ruzalarida Abu Ja'far Mansurning bu ishini tanqid qilgan. Abu Ja'far Mansur imom Abu Hanifa Muhammad an-Nafs az-Zakiyning unga qarshi isyonini qo'llab-quvvatlaganidan qo'rqardi. Chunki Kufa ahli Imomga Abu Hanifa (r.a.) juda hurmatga sazovor bo'lib, uning bir ishorasi butun xalqning Mansurga qarshi qo'zg'oloniga sabab bo'lishi mumkin edi.

Imom Abu Hanifa (r.a.)dan Abu Ja'far Mansur o'z hukumatiga xavf tug'dirdi, chunki Imom Abbosiylar hukumatiga nisbatan nafratini yashirmadi. Abu Ja'far Mansur Imom Abu Hanifaning uslubi o'z mamlakati ahlini to'plash ekanligini, fitna va adovatni jonlantirish emasligini bilmas edi. Darhaqiqat, Islom dinining sof ta'limoti musulmonlarni bo'linish va nizolarga emas, balki birdamlik va hamjihatlikka chaqiradi. Ustoz bu uslubni yaxshi bilishi kerakki, u o'z darslarida talabalariga mazhabimiz uslubiga ko'ra, musulmonlar orasidagi bo'linishni islom hech qachon qabul qilmasligi va qo'llab-quvvatlamasligini, islom insoniyatni doimo musulmon ummati bilan birga bo'lishga chaqirishini tushuntirib bera oladi. Ayni paytda Abu Ja'far Mansur Bag'dodni qurishga kirishib, Imom Abu Hanifa (r.a.)ni Bag'dodga muftiy qilib tayinlamoqchi bo'ldi, ammo Imom Abu Hanifa (r.a.) qabul qilinmadi. Mansur Bag'dodni obod qilishda har qanday ishni o'z zimmasiga olishini ta'kidladi. Imom Abu Hanifa (r.a.) aytdilar: Ha, binoning g'ishtlarini yoki shunga o'xshash ishlarni sanashda qabul qilaman. Imom Abu Hanifa (r.a.) bu safar ham Mansurning fitnasidan qutula oldi¹.

Abu Ja'far Mansurning Ali ibn Abu Tolib (r.a.) farzandlariga nisbatan nafratlanib, ularning yo'l boshchisini shahid qilganligi, Imom Abu Hanifa (r.a.)ning bu hukumat va uning rahbarlariga nisbatan nafratini oshirdi. Imom Abu Hanifa (r.a.) bu dushmanlikni ko'rsatmaslik yoki o'zini tinchlantirish uchun ko'p vaqtini ilm izlash va shogirdlariga saboq berish bilan o'tkazdi. Imom Abu Hanifa (r.a.) ilm yo'nalishida yetuk shogirdlari bilan mashg'ul bo'lib, dunyo vasvasa va yomonliklaridan yiroq bo'lib, zamon va hukmdorlarning adolatsizliklaridan ma'lum darajada bexabar edi, lekin bu dunyoning fitnalari uni tinch qo'yimadi, ular uni o'zlariga chaqirdilar va doimo uni xafa

¹ Muhammad ibni Solehi Saymari. Axbori Abu Hanifa va as'habuhu. \Muhammad ibni Solehi Saymari.- Dimishq, 1999. -47 b.

qildilar.

Notiqning vaziyatini izohlashni o'rgatishning eng samarali usullaridan biri uning hayot vaqtini hozirgi davr bilan taqqoslashidir. Imomi A'zam davridagi voqealarni, ayniqsa, mazhablar qarama-qarshiligi va jaholat va xurofot tufayli sodir bo'layotgan voqealarni hozirgi zamon voqealariga qiyoslashi kerak. Bu harakat talabalarga ko'rib chiqilayotgan masalaning mohiyatini yaxshiroq tushunish imkonini beradi. Hozirgi vaqtda ba'zi bir badfe'llar suvni to'kishdan ko'ra odam qonini to'kish osonroq deb biladi. Ularning xulq-atvorida bu mavzular jihod deb ataladi, begunoh ayollar va bolalarni o'ldiradi, qismlarga bo'ladi va ba'zan yoqib yuboradi. O'zini islom diniga amal qiluvchi musulmon deb da'vo qilayotgan ba'zi bir nobakorlar o'zlarini bu noto'g'ri yo'llariga islom dinining hech qanday aloqasi yo'q ekanini bilmaydilar va hech qaysi manbalarida hujjatlari ham yo'q Ustozlarimiz o'z shogirdlari bilan ularning bu da'vosini noto'g'ri ekanini tushunishlari mumkin. Bu fitnadan boshqa narsa emas va bu guruhlar haligacha Rasululloh (s.a.v.)ning uslubi va uslubidan xabari yo'q va ular ba'zi kimsalarning qo'lida o'ynab, o'z yurtlarini vayron qilishayotganliklarini bilishmaydi.

Imomi A'zamning o'sha davr xalifasi bilan munosabatining haqiqati manbalar va tadqiqot ishlari mualliflari tomonidan rivoyat qilingan quyidagi qissada oydinlashadi: Abujafar Mansur hammaga majlisni tark etib, tarqalishga ruxsat berdi.

Yuqorida aytib o'tganimizdek, Imom Abu Hanifa (r.a.)ning moyilligi ko'proq payg'ambarmiz oilalariga muhabbatlari Ali (r.a.) farzandlariga bo'lganligi uning ma'ruzalarida talabalar tomonidan yaqqol eshitildi. Bizning aql-zakovatimiz bilishi kerakki, mo'minlar Payg'ambar Rasululloh (s.a.v.) va oilalarini yaxshi ko'rishlari ayni haqiqat bo'lib, Imom Abu Hanifa (r.a.) bu muhabbatni amalda qo'llaganlar.

Imom Abu Hanifa No'mon ibn Sobit (r.a.)ning fatvo uslublari shunday ediki, u zotdan biror masalada fatvo so'ralsa, haqiqatni ochiq-oydin bayon qilar, agar o'sha fatvolardan ba'zilari rahimahullohga manzur bo'lmasa, jumladan, yuqorida aytib o'tganimizdek, Imom Abu Hanifa (r.a.) Abu Ja'far Mansur yuborgan sovg'alarni hech qachon qabul qilmaganlar va shuning uchun ham Mansur unga qanday zulm keltirishidan qo'rqishmagan. Abu Jafa Mansur Imom Abu Hanifani (r.a.) musulmonlarning qozi ul-quzzati lavozimiga qabul qilganida. Imom Abu Hanifa (r.a.) Mansurning iltimosini rad etdilar. Mansur yana undan har qanday masalada qiynalsa, unga murojaat qilishlariga ruxsat berishini so'radi. Imom Abu Hanifa (r.a.) ham Mansurning bu iltimosini qabul qilmadilar. Imom Abu Hanifaning Mansurning iltimosini qabul qilmasliklari, Mansurning g'azabi va qiynoqlari haqida turli rivoyatlar bor². Aytishlaricha, Abu Ja'far Mansur Imom Abu Hanifa (r.a.)ning bu xatti-harakatidan g'azablanib, Imom Abu Hanifa (r.a.)ni hibsga olib, zindonga qamoqqa tashlashga buyruq beradilar. uning fikri, oxir-oqibat, u o'lsa ham, bu farmonni qabul qilmaydi, degan aqidada sobit ekanini ko'rdilar. Mansur fatvosini berish uchun keladi. O'sha vaqtlarda hukmdorlar har bir masalani Imom Abu Hanifa (r.a.)ga yubordilar, Imom Abu Hanifa (r.a.) ularni qabul qilmadilar va fatvo ham bermadilar. Abujafar Mansurga yana uni qamoqqa olib borish va ko'proq qiynoqqa solish buyurildi³. Roviylar Imom Abu Hanifa (r.a.)ning Abu Ja'far Mansur zindonidagi qiynoqlardan so'ng ta'lim berish va fatvo berishdan boshqa chorasi qolmagani va shu qiynoqlar tufayli vafot etganiga qo'shiladilar.

² Muhammad Abu Zahro. Abu Hanifa. \Muhammad Abu Zahro. – Madina: Maktabat-ul-Vatani, 2002.- 54 b.

³ Muhammad Abu Zahro. Abu Hanifa. \Muhammad Abu Zahro. – Madina: Maktabat-ul-Vatani, 2002.- 55 b.

Roviylar imom Abu Hanifa zaharlanib, qiynoqqa solinganidan keyin zindonda jonini Haqqa topshirganiga ixtilof qiladilar. Ayrim tarixchilar esa bu qiynoqlardan soʻng qamoqdan ozod boʻlib, dars berish, odamlar bilan uchrashish, fatvo berish man etilgani va shu sababdan Xoliq Dargohiga otlangani haqida yozishadi⁴. Ha, kun keladiki, zolimlar va mazlumlari Alloh taoloning huzuriga toʻplanadilar, rahmdil Tangri taolo zolimdan mazlumlarni yigʻadi. Imom Abu Hanifa (r.a.)ning vafoti xabari shaharga tarqalgach, janoza namoziga uzoq-yaqindan barcha odamlar yigʻilishdi. Imom Abu Hanifa (r.a.)ning ustozlari Hasan ibn Amora (r.a.) unga gʻusl berdilar. Gʻusl qilayotganlarida: “Allohga qasamki, sen eng buyuk faqih, fazilatli, zohid va boysan. Sizda barcha kerakli fazilatlar mavjud. Siz oʻz mavqeingizga erishish uchun qolganlaringizni hafsalasini pir qildingiz!» Birinchi marta Hasan ibn Amora (r.a.) ellik mingga yaqin kishi qatnashgan janozasini oʻqib, olti marta janoza oʻqib, asr namozidan keyin dafn qilindi. Imom Abu Hanifa (r.a.) meni Xizron qabristoniga (Bagʻdodning sharqida joylashgan) dafn etishimni vasiyat qilgani va vasiyatiga koʻra, Xizronning sharqiy qismiga dafn qilindim. Yigirma kun davomida odamlar kelib, qabrni ziyorat qilishdi. Abu Jaʼfar Mansur qilgan ishidan pushaymon boʻlib, Abu Hanifaning (r.a.) hayoti va oʻlimi uchun uzr soʻradi⁵. Bu pushaymonlardan keyin Abu Jaʼfar Mansur ham kelib, qabri ustida namoz oʻqidilar. Imom Abu Hanifa (r.a.)ning vafoti Rajab oyida va baʼzilar Shaʼbon oyida, baʼzilari esa tarixchilar hijriy 150-yilning boshida Jimodulning oʻn birinchi oyi deyishadi⁶.

Shuni aytib oʻtish kerak, Abu Jaʼfar Mansuriyning uzr soʻrash va janoza oʻqishlarida sud yoʻq, holbuki u bir Rabboniy olimga zulm va zulmga ruxsat bergan. Alloh taolo Qurʼoni karimda bandalarimizni bir-birlariga mehribon va rahmshafqatli boʻlishga buyurgan, oʻziga va bandalariga zulm va zulm qilishdan qaytargan.

Xullas, Imomi Aʼzamning hayot tarzi va uning atrofida gilar bilan muomalasi mavzusini oʻrgatishda hikoya va suhbat usullari bilan bir qatorda maʼruza oʻqitish uslubidan ham foydalanishi mumkin. Ilm dargohlarida maʼruza usulidan faqat materialining hajmi katta va keng sharhlangan boʻlsa, qoʻllanilishi mumkin. Biroq, jomeʼalarda va kollejlarda maʼruzalar katta hajmdagi mavzularni tushuntirishning asosiy shakli hisoblanadi. Yosh iqtidor egalari haligacha maʼruza materiallarini tinglash va yozish huquqiga ega emaslar. Bu jarayonda mudarris yuqori sinf oʻquvchilarini tinglash va maʼruza yozishga tayyorlash uchun oddiydan murakkabga oʻtish usulidan foydalanishi kerak. Maʼruza materialini imkon qadar maktab oʻquvchilari uchun sodda va tushunarli qilib tushuntirilishi kerak.

⁴ Muhammad Abu Zahro. Abu Hanifa. \Muhammad Abu Zahro. – Madina: Maktabat-ul-Vatani, 2002.- 58 b.

⁵ Simoi Imomi Aʼzam Abu Hanifa(r.h.). -Dushanbe: Payomi oshno, 2009, -84 b.

⁶ Muhammad Abu Zahro. Abu Hanifa. \Muhammad Abu Zahro. – Madina: Maktabat-ul-Vatani, 2002.- 59 b.